

HRVATSKI AUTORI NA ZADARSKOJ LUTKARSKOJ SCENI

Teodora Vigato
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Sveučilište u Zadru

UDK: 821.163.42.09
Pregledni članak
Review article

Primljeno
: 2007-9-25
Received

SAŽETAK

Pedesetogodišnje djelovanje Kazališta lutaka Zadar započinje radom glumca i redatelja Mile Gatara koji je izgradio prepoznatljivi lutkari stil stavljajući na repertoar hrvatske autore, među kojima su bili najzastupljeniji Vladimir Nazor, Vojmil Rabadan, Mladen Širola i Željko Hell.

Napuštajući poetiku imitacije glumačkog kazališta, u Kazalištu lutaka Zadar afirmiraju se novi pisci i nove lutkarske estetike od kojih izdvajamo Luku Paljetka, koji se svojim autorskim radovima udaljio od naivnih priča namijenjenim isključivo djeci te lutkarstvo približio odrasloj publici. Nove lutkarske estetike afirmirane u Kazalištu lutaka Zadar kao glavne lutkarske znakove uzimaju pokret u ritmu i glazbi, dok im govor, inače dominantni znak u glumačkom kazalištu, za lutkarski izraz i nije toliko važan.

Autorica pronalazi lutkarsko znakovlje u tekstovima iz starije hrvatske književnosti koji su postavljeni na lutkarsku scenu te pokušava odgovoriti na pitanje zašto su se upravo u Zadru dogodila lutkarska uprizorenja Muke svete Margarite, Judite i Planina.

Ključne riječi: *Hrvatski autori, Kazalište lutaka u Zadru, lutkarsko znakovlje, pokret, repertoar*

U pedesetogodišnjem radu Kazališta lutaka u Zadru (1952.-2001.) kroničar (Seferović, 2001, str. 89-96) je izbrojio točno 200 premijera. Podatci o autorima dramatiziranih priča su dosta neprecizni. Samo u slučaju ako je sačuvan originalni dramski predložak možemo utvrditi koliko je dramaturg intervenirao u već postojeću priču. U ovom radu želimo izdvojiti tekstove hrvatskih autora koji su promovirali različite poetike u zadarskom i hrvatskom lutkarstvu. Koristili smo se originalnim tekstovima iz arhive Kazališta lutaka Zadar i napisima kritičara iz dnevnog i tjednog tiska, jer smatramo da je predstava neponovljivi čin i da nastaje zajedno sa svojom

publikom u trenutku neposrednog kontakta, a napisi u dnevnom tisku mogu svjedočiti u kakvoj atmosferi se dogodio taj susret.¹

Kazalište lutaka u Zadru, kao i većina hrvatskih lutkarskih scena, nastaje pedesetih godina XX. stoljeća. U prvom desetljeću vlada dominacija kvaziodgojnog i zabavnog usmjerenja (Seferovića, 1997, str. 5), a specifičnosti zadarskog lutkarstva, poznate kao "Gatarina škola", sastoje se u posebnoj komunikaciji proizašloj iz teksta, a ne iz lutkarske interpretacije (Čečuk, 1972, str. 12). O ulozi i značenju kazališta lutaka u poslijeratnom Zadru zapisao je Bruno Paitoni (Paitoni, 1964), osnivač i ravnatelj Kazališta lutaka u Zadru, ali i prvi teoretičar zadarskog lutkarstva. Po njegovu mišljenju trebala bi postojati veza između škole i kazališta pa je predlagao da kazalište lutaka postane integralni dio nastavnog programa. Trebalo bi pisati tekstove u kojima se *spontano dodiruje realni život i pouka*. Bajkovitost je trebalo staviti u realističke okvire *jer se uz pomoć kazališta lutaka dijete razvija bez predrasuda, upoznaje i prihvaća pozitivne strane društvenih odnosa koje mu se prikazuju s dramskim zapletom i konačno uživa u pobjedi plemenite ideje*. (Isto)

Grupa zadarskih umjetnika krenula je u lutkarsku avanturu literarnim predlošcima tada aktualnog pisca Vladimira Nazora (Fabrio, 1976) koji uglavnom intervenira u poznate bajke da bi ih prilagodio hrvatskim prilikama.² Međutim, Nazor je 1947. godine napisao i aktualnu priču *Pionir Grujo*,³ koja je postavljena na zadarsku lutkarsku scenu u prvoj godini djelovanja i bila je namijenjena djeci kakvu želimo odgojiti (Zadar, 1979. str. 90-99). Junak priče, Pionir Grujo, odlazi u podzemni svijet i spašava planinu od začaranosti da bi omladinci mogli prokopati tunel i izgraditi prugu. U planini žive patuljci Pedaljmužalakatbrade koje smo već susreli u bajci *Kobilic i Lakatbradepedaljmuža*.⁴ Jednostavna priča o pioniru Gruji govori o naivnom moralu socrealističkog puka, a nalazi se u matičnom okrilju unutar kojeg je funkcionirala kao ustrojitelj vladajućeg svjetonazora zajednice (Jolles, 2000, str. 225).

¹ Ovaj rad je mogao nastati zahvaljujući susretljivosti djelatnika Kazališta lutaka u Zadru koji su mi dopustili da se koristim njihovom arhivom.

² Vladimir Nazor je za hrvatsku/zadarsku lutkarsku scenu napisao/prilagodio *Crvenkapicu*, (prva predstava u Kazalištu lutaka u Zadru izvedena 1. siječnja 1952) *Pepeljugu* (1952) a predstava *Bijeli jelen* igrala se tek 1962. *Crvenkapica* je danas kulturna predstava Kazališta lutaka u Zadru s kojim svake godine počinje kazališna sezona.

³ Ime glavnog junaka podsjeća na *Nejakog Grujicu* iz borbe hajduka Starine Novaka s Turcima krajem XVI. stoljeća, a koju je adaptirao za potrebe zadarske lutkarske scene Juraj Bukša 1959. godine.

⁴ Literarni predložak za predstava *Kobilic i Lakatbradepedaljmuža* prema narodnoj priči napisao je Milan Čečuk, a igrana je u Kazalištu lutaka u Zadru 1954. u režiji Mile Gatare.

Djela hrvatske spisateljice Ivane Brlić-Mažuranić za zadarsku lutkarsku scenu uglavnom je adaptirao Mile Gatar.⁵ Najprije je dramaturgizirao pripovijesti *Toporko i tri Župančića* (1953), što mu je donijelo prvu nagradu *Društva za vaspitanje dece* u Novom Sadu, a nagrađena dramaturgizacija je otkupljena i prevedena na mađarski. Iste godine u zadarskom kazalištu lutaka izvode se Gatarine adaptacije priča Ivane Brlić-Mažuranić: *Šume Striborova* i *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1953).⁶ Mile Gatar je inače adaptirao i druga djela. Autor je djela *Dva cvancika* (1954) i *Baš-čelik* (1955), a kako u arhivu Kazališta lutaka nismo pronašli ove tekstove nego samo kazališne listiće, pretpostavljamo da je predstava *Baš-čelik* nastala kao adaptacija poznate narodne priče.⁷ Popis likova ne odgovara popisu u adaptaciji Slavka Andresa po kojoj je predstava izvedena u Zagrebu 1957. godine (iste godine kada je spomenuta adaptacija i tiskana).

Vežu između zagrebačkoga i zadarskog lutkarstva možemo tražiti u literarnim predlošcima Vojmila Rabadana⁸ koje su postavljali na scenu i zadarski i zagrebački redatelji. Rabadan je u svom "lutkarskom razdoblju", koje intenzivno traje do polovice šezdesetih, radio na podizanju umjetničke i tekstovne razine lutkarskih predstava. On je uglavnom posezao u nacionalnu riznicu jer ga je privlačila ljepota i blago književnog izraza. Nije tražio specifično lutkarski pristup, nego je naprosto želio dramaturški i režijski čvrsto i jasno postaviti predstavu, pazeći uvijek da ona bude pristupačna djeci. Orijentirao se na bajke, narodne priče i najpoznatija djela iz naše i svjetske književnosti za djecu. Vojmil Rabadan (Bognar, 1998, str.

⁵ Mile Gatar (1909.-1978.) glumac u Narodnom kazalištu u Zadru od osnutka 1948. do ukinuća (1963) i jedan od osnivača Kazališta lutaka u Zadru, smatra se prvim izrazito lutkarski redateljem, ali i vrsnim animatorom; međutim, okušao se i u dramaturgiji, a spomenimo još da je čak i osmislio dvije scenografije. Režirao je predstavu *Kekec* koja je snimljena za RAI, predstava *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* u Gatarinoj režiji i dramaturgizaciji snimljena je za RTV Zagreb.

⁶ Kada je već riječ o adaptacijama priča Ivane Brlić-Mažuranić za lutkarska uprizorenja, spomenimo još Borislava Mršića koji je 1982. adaptirao i režirao predstavu *Regoč*, zatim je na scenu 1989. godine postavljena predstava *Ribar Palunko i njegova žena* u režiji Edija Majarona, ali nam nije dostupan podatak tko je za scenu prilagodio priču o Palunku. Krajem 1996. na sceni se ponovno pojavljuje *Šuma Striborova*, ali ovaj put u adaptaciji Ljubice Ostojić i Zlatka Svibena.

⁷ Dvije godine kasnije (1957) tiskana je u *Biblioteci kazališta lutaka* bajka u pet slika *Baš-čelik* koju je po narodnoj priči napisao Slavko Andres, a zanimljivo je da u dodatku stoje naputci o režiji i glazbi, a o izradi lutaka, scenografije i kostima piše Željko Markovina, onaj isti i jedini scenograf koji je opsluživao sva hrvatska lutkarska kazališta.

⁸ Na sceni Kazališta lutaka u Zadru uprizoreni su tekstovi: *Čarobne gusle* (1952.), *Mali palčić*, (1955.), *Svjetionik* (1955.), *Tri prašćića i vuk* (1956.), *Mala vila* (1957.), *Zelene zrake* (1959.) a adaptirao je za lutkarsku scenu uglavnom strane pisce. Poznatu Rabadanovu adaptaciju Šenoineg *Postolara i vraga* za zadarsku scenu prilagodio je Mladen Širola.

1-6) želio je uskladiti visoko uznapredovali scenski estetizam sa zahtjevima, da se lutkarstvo prilagodi što širem sloju publike.

I dok se na poslijeratnoj zagrebačkoj lutkarskoj sceni neće izvoditi ni jedna predstava rađena po literaturnom predlošku Mladena Širole, a prije rata je dominirao na sceni Zagrebačkog marionetskog kazališta, u Zadru će se njegova djela izvoditi dosta često. Već 1952. godine u Kazalištu lutaka u Zadru pojavljuje se vrlo zanimljiva predstava Mladena Širole⁹ koji nosi naslov *Petrica Kerempuh*. Likovi u komediji *Petrica Kerempuh* zadarske verzije ne govore kajkavski niti se nalaze u Zagrebu, kao u Domjenićovoj verziji, niti u Varaždinu, kao u Lovrenčićevoj verziji, nego negdje, kako kaže u uvodnoj didaskaliji sam Mladen Širola, *u nekom velikom selu* (na plakatu piše da je riječ o selu Blatu). Komedijan je Petrice Kerempuha - bistra i dobra dječaka koji se kao siročić bez oca i majke snalazi u životu na različite načine - podsjeća na komedije starog Zagreba iz 18. stoljeća, a ima dosta dodirnih točaka i s komedijama Tituša Brezovačkog.

Najznačajnija predstava šestogodišnjeg rada zadarskog kazališta lutaka, (Paitoni, 1957. a) smatra se *Kraljica lutaka* Mladena Širole, zato što je uspostavljena ravnoteža između odgojno-proučavateljskog sadržaja i same izvedbe. Djeca napokon imaju svoj kazališni svijet (Paitoni, 1957. b) jer je Širola *majstorski ispresijecao dječje vjerovanje u postojane lutaka, ali u isto vrijeme stvara realistički odnos prema toj istoj lutki. Ovo djelo može poslužiti kao primjer dječjim piscima kako pisati za djecu*, poručuje Bruno Paitoni. Širolinini literarni predlošci po kojima su se izvodile predstave najdosljednije slijede poetiku Kazalište lutaka u Zadru pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća. Širola *majstorski slijedi razvoj radnje u koju upliće onoliko fantazije koliko je potrebno osjetljivoj dječjoj duši. Uvažavanjem stvarnosti u gradnji fantastične zamisli umetnuo je poruku. U ovakvim dječjim komadima se odražava jedan od glavnih zadataka našeg kazališta lutaka koji pomaže djeci da se normalno i postepeno oslobode fantastičnog načina gledanja na život, a ujedno im pomaže da izgrade*

⁹ Na scenu Kazališta lutaka u Zadru u razdoblju od 1952. do 1960. uprizoreni su tekstovi Mladena Širole: *Princezino srdašće, Cvilidreta, Tri djevojčice* i *U carstvu patuljka*, (1956.); *Kraljica lutaka* i *Ukleti kraljević* (1957.); *Trbonja, Dugonja i Vidonja, Mali Ptičar* i *Biserka i sestrice* (1959.) *Sebična djevojka* (1960.). Ne smijemo zaboraviti i Široline adaptacije koje su se izvodile na zadarskoj lutkarskoj sceni: Grimmovu *Trnoružicu, Aladina* i *čarobnu svjetiljku, Šenoinog Postolara i vraga* i Puškinovu *Rusalku*. Dramski predložak *Mali ptičar* igran je samo u Zadru, dok su svi ostali tekstovi igrani prije u Zagrebu pa tek kasnije u Zadru. U predstavi *Tri djevojčice* jedna od sestara se zvala Biserka pa se nameće mišljenje da je predstava *Biserka i sestrice* nastala kao lagana intervencija u već postojeći tekst. Posljednje Široline dramatisacije na zadarskoj sceni su: *Branka Nevaljanka* (1960.) i *Sebična djevojka* (1961.). Nakon toga neće se više nikada postavljati na zadarsku lutkarsku scenu njegovi tekstovi.

vlastiti karakter. U arhivu Kazališta lutaka u Zadru pronašli smo i Široline tekstove koji nikada nisu praižvedeni.¹⁰

Željko Hell spada u najzastupljenije hrvatske autore koji su se pojavili na sceni zadarskog lutkarstva jer je u razdoblju od 1956. do 1963. premijerno izvedeno sedam njegovih tekstova¹¹ koji su, s jedne strane, prikazivali nekakav čudesan bajkoviti svijet, a, s druge strane, postizavali realistički izraz, i predstava su sasvim *kidale vezu sa svijetom fantazije* što je stajalo u osnovi lutkarske poetike (Petričić, 1957). Međutim, bez obzira što su se tekstovi Željka Hella najviše uprizorivali na sceni Kazalištu lutaka u Zadru (jer su zadovoljavali osnovna poetska načela na kojima se temeljilo zadarsko lutkarstvo), kritika nije baš dobro prihvaćala njegova djela. U nepotpisanom članku tvrdi se da je odlika predstave *Tko umije njemu dvije*¹² nenametljiva, pomalo i dosadna didaktičnost, a za predstavu *Kako je mjesec pobjegao s neba* kritičar tvrdi da ne sadrži u sebi ni onaj nužan kvantum događanja, koji bi plijenio naša čula i našu radoznalost (nn, 1959). Predstava nas ostavlja ravnodušnim zbog te mršave radnje koja se svodi na dva-tri neinventivna događaja, a dijalozi su škrti i ne pružaju mogućnost glumcima da se razigraju u lutkarskoj igri. (Dobra, 1963).

Sedamdesetih godina na scenama hrvatskog lutkarstva počinju se pojavljivati antibajke, koje pripadaju tematskoj i dramaturškoj sferi moderne bajke, i idu u drugačijem smjeru od onog što je karakteriziraju sadržaji i junaci inspirirani ambijentom iz klasične bajke. To bi bile moderne bajke gdje mitološki i kraljevski likovi poprimaju novu ulogu, a sadržaji postaju aktualniji negoli ih može pružiti bilo koja klasična bajka, i ona pučkog i ona umjetničkog podrijetla (Čečuk, 1981, str. 93). Opća

¹⁰ Donosimo popis tekstova koje potpisuje Mladem Širola, a nisu nikada u Zadru praižvedeni: *Vodnjakova kletva*, Čarobna priča za djecu u 5 činova s glazbom; *Veseli lutak Harlekin* kojeg Širola potpisuje zajedno sa Zlatkom Špoljarem; *Cvijetak sreće*, Dječja priča u četiri čina; *Zvezdan*, Dječja priča u pet činova; *Osveta patuljaka*, Čarobna priča u pet činova; *Zvonareva Marieta*, Čarobna priča u 4 čina s pjevanjem i plesom; *Vrt sebičnog diva*, Priča u četiri čina s pjevanjem; *Paunica djevojka*, Čarobna priča u 5 činova s pjevanjem i pjesmom; *Zlatna princeza Li-an-či*, Čarobna kineska priča u 5 činova; *Mali bjegunac*, Igra za djecu u 5 slika; *Maks i Maksić u zemlji čudesa*, Komedija u 3 čina. U arhivu zadarskog kazališta lutaka pronašli smo tekst predstave *Svečanost lutaka* Mladena Širole koji je autor osobno posvetio *svojem dragom drugu pravom lutkaru - Brunu Pajtoniju - upravniku kazališta lutaka u Zadru, u znak priznanja za njegov rad oko procvata i umjetničkog stvaranja na toj maloj bizarnoj pozornici*, stoji se na prvoj stranici rukopisa.

¹¹ Mile Gatara je režirao predstave: *Kuhar Miško i njegove čudnovate zgode u dvorcu* (1956.) *Veliki cirkus* (1957.) *Tko umije njemu dvije* (1959.) *Zlatokosa* (1961.) Davor Herceg je režirao predstavu *Kuzma Zamlata i njegov sluga Baldo* (1957.), Lucijan Latigar predstavu *Vasilisa prekrasna* (1962.) a Nevenka Filipović *Kako je mjesec pobjegao s neba* (1963.).

¹² Predstava *Tko umije njemu dvije* praižvedena je 1959. godine. Rukopis nismo našli u arhivu kazališta lutaka.

karakteristika antibajke, u kojoj dominira humor i satiričnost, nije namjera demistificirati mitske ili carsko-kraljevske likove posuđene iz klasičnih bajki, nego suvremeni pisci žele izraziti svoj aktualni pogled na svijet i život.

Bajka sa suvremenom temom i sadržajima u praksi naših kazališta lutaka poistovjećuje se sa zabavnom dramaturgijskom vrstom, pa se čini sve da na sceni bude što zabavnije, a pouka se benevolentno prepušta pedagogima. (Isto) U lutkarskom repertoaru antibajki radnju pokreću basnovite životinje s psihologijom suvremenoga djeteta, zatim scenski likovi izašli iz predmeta koji u zbilji okružuju mališane, ili stvarni dječaci i djevojčice preobraženi uz pomoć lutke u scenske junake.

Na sceni Kazališta lutaka u Zadru pojavila se je tipična antibajka Luke Paljetka¹³ koja nosi naslov *Bajka o kraljevima trešnjama* u režiji Zvonka Festinija. Zadrani su imali priliku vidjeti avangardnu predstavu tada mladog zadarskog pjesnika. Sadržaj bajke se jako teško prati, tvrdi novinar. (N.D., 1970) Četiri otpuštena glumca nađu se na ulici i tuguju. Ljubav prema pozivu i želja za glumom je tolika da u tren oka na nekom smetlištu, od starih i napuštenih stvari, improviziraju pozornicu i lutke te stvaraju novu bajku. Tako počinje bajka koja se često prekida jer se glumci ili posvade ili im nestane daha pa se odmaraju ili jednostavno razmišljaju kako nastaviti ili dovršiti priču. Osim neobičnog teksta, režijski koncept, drugačija lutkarska animacija i novi pristup lutkarstvu zbuñivali su publiku. Isti redatelj, Zvonko Festini (1983), režirao je Paljetkov tekst *Duhovi s planeta Strahurn* koji je napisan na temelju priče talijanskog pisca za djecu G. Rodarija i ne sadrže u dovoljnoj mjeri sve one pretpostavke koje su dovoljne da se ostvari posve prihvatljiva i gledljiva predstava (Dobra, 1983). Po mišljenju novinara, riječ je o *sadržajno podosta neatraktivnom i literarno tananom predlošku kojem je osnovna mana u prenaglašenoj naraciji*. Naime, iz planeta Strahurna na Zemlju dolaze duhovi koji su nespretni u svojim plašenjima i nitko ih se ne boji. U trenucima kada žele prestrašiti ljude djeluju smiješno.

Izvorni lutkarski tekst napisao je Luko Paljetak zajedno s Anamarijom Paljetak pod naslovom *Nikola Tesla: priče iz djetinjstva*. Tekst je nastao na temelju jednog pisma kojeg je Tesla u 82. godini života uputio djevojčici Polly, kćerki svog prijatelja. U pismu je na bajkovit način opisano njegovo ličko djetinjstvo. Prvi dio tog pisma bavi se Teslinim prijateljstvom

¹³ Miroslav Ujević najprije adaptira, a zatim režira Paljetkovu zbirku pjesama *Miševi i mačke naglavačke*, a Želimir Priljić (1981) i Srećko Šestan (1988) postavljaju na scenu Paljetkov tekst *Prijatelji iz vesele kutije*. Desetak godina tekstovi Luke Paljetka neće biti prisutni na sceni Kazališta lutaka u Zadru. Pojavio se 1994. godine s predstavom *Mačka kod zubara* koju je i režirao zajedno s Milenom Dundov.

s jednim mačkom. "Jednog oblačnog dana, nabijenog elektricitetom, mali je Tesla gladio mačka i na njemu je otkrio fenomen elektriciteta." Za njegov životni put to je bilo sudbonosno, a Paljetak je iz toga izvukao značajan simbolički moment u predstavi. "Cijela fizika i matematika, a gotovo svi čovjekovi doživljaji, zasnovani su na plus i minus polovima." I upravo na tim pozitivnim i negativnim polovima Paljetak gradi predstavu. Mačak je pozitivan pol jer je simbol tajanstvenosti, lukavosti i razuma i u krajnjoj liniji simbolizira tajanstvo prirode. Drugi dio tog pisma govori o prijateljstvu mladog Tesle spram jednog guska. Gusak, gotovo u svih naroda simbolizira glupost, a upravo glupost i mržnja je često okruživala Teslu. Pozitivan pol je bio mačak, a gusak negativan, i to bi bila osnovna dijalektika njegove predstave jer "bez negativnog pola nema bajke, a nema ni drame (Bašić, 1982)."

U arhivu Kazališta lutaka pronašli smo tekst Luke Paljetka, koji je napisan 1968. godine i nosi naslov *S onu strane ogledala omnibus šest priča za fluorescentni teatar* i nije nikada uprizoren, a mogli bismo ga okarakterizirati kao pravi tekst antibajke.

Jednu od mogućnosti nastajanja i uprizorenju antibajke ispričao nam je Momčilo Popadić¹⁴ na primjeru kako je nastala njegova predstava *Tri lava na godišnjem odmoru* (1970). Najprije je stvorio likove, na prvi pogled sasvim obične, ali ipak malo "iščašene" onda ih je stavio u naizgled apsurdne situacije – tako je nastala igra koja je u osnovi dječje drame. Sam tekst formira se iz nastale situacije te upravo zbog takvog pristupa - kada igra stvara tekst, a ne tekst igru, a i zbog drugih razloga - publika nije prihvatila predstavu pa je bila skinuta s repertoara.

Posljednje desetljeće XX. stoljeća u zadarskom kazalištu lutaka bilo je u znaku lutkarskog uprizorenju starijih hrvatskih pisaca jer je na scenu postavljena predstava *Muke svete Margarite* (1990), zatim *Judita* Marka Marulića i *Tonka Maroevića* (1991), *Stjepan, posljednji kralj bosanski*, *Mirka Bogovića* (1993), *Božićni triptih* (1994)¹⁵ i *Planine* (1997) Petra Zoranića.

¹⁴ U članku potpisanim N. D. izrežanom iz *Narodnog lista* bez datuma koji se nalazi u arhivu Kazališta lutaka, a nosi naslov *Može li postojati kazalište lutaka bez domaćih tekstova* pronašli smo podatke o Momčilu Popadiću kao vrlo uspješnom dječjem dramskom piscu koji piše za lutkarsku scenu: Splitsko kazalište postavilo je na scenu *Ružičastog Malkolma*, Omladinsko kazalište u Subotici igra tekst *Pjevač litalica*, Kazalište lutaka u Banja Luci postavlja na scenu *Ser Patrika i duhove*, a poljski redatelj Edward Dobraczyński, koji je režirao u Zadru, preveo je *Ružičastog Malkolma* na poljski.

¹⁵ *Božićni triptih* (1994.) je naziv predstave za koju je Luko Paljetak montirao nekoliko tekstova ali temeljni izbor podataka bila je Biblija sa Starim i posebno Novim Zavjetom. Koristio je tekst *Prikazanje od rođenja gospodinova Šimuna Vitasovića* iz 17. stoljeća, *Prikazanje navišćenja prečiste divice Marije Sabe Mladinića* (taj hvarski renesansni tekst

Teatar lutaka, koji je namijenjen odrasloj publici, sačuvao je sklonost prema nevjerojatnom, a upravo na toj osobitosti lutkarskog medija zadarski će lutkari temeljiti svoj rad kada budu uprizoravali tekstove iz hrvatske baštine. Zadarski lutkari zajedno s gostom iz poljske Wiesławom Hejnom za literarni predložak lutkarske predstave uzeli su poznato srednjovjekovno prikazanje *Muka Svete Margarite* (Vigato, 2002, str.). U lutkarskom uprizorenju literarnog predlošku *Muke svete Margarite* možemo tražiti potvrdu poznate teze da animirani predmeti ili lutke čine predkazališnu etapu u razvoju lutkarstva; ako tome još dodamo da lutkarstvo predstavlja predfaz u razvoju glumačkog kazališta, onda možemo tvrditi da ovom predstavom autori oživljavaju prapočetak kazališta uopće. (Jurkowski, 2005, str. 21)

Na scenu Kazališta lutaka u Zadru postavljena je Marulićeva *Judita* u adaptaciji Tonka Maroević i režiji Marina Carića. Za inscenaciju se pobrinuo Branko Stojaković koji je izradio rekvizite i kulise po uzoru na eksponate iz stalne izložbe Zlata i srebra grada Zadra (pa i sama *Judita* ima izgled svete Stošije, jedne od zadarskih zaštitnica). U adaptaciji *Judite* Maroević se rukovodio aktualnošću i nesretnim prilikama kršćanskog svijeta uopće, pa je tako Marulića učinio našim suvremenikom koji je upleten u krvavu zbilju ratnog grabeža i osvajanja. Maroević (1993, str. 34) *Juditu* od samog početka nije shvaćao kao ep koji treba dramaturgizirati, nego kao rudimentarnu dramu kojoj nedostaju neki dijelovi. Isti redatelj, Marin Carić, imao je zadatak da teško razumljiv Zoranićev jezik učini komunikativnim i omogućiti suvremenom gledatelju da upozna svoju baštinu. (M.M., 1983)¹⁶ Forma predstave *Planine* je putovanje publike od postaje, do postaje onako kako je putovao i sam Zoranić - od mjesta do mjesta. Likovi iz romana *Planine* kao što su npr. zmajevi, vragovi, hudobe, vile, personificirane planine ili muze u završnom prizoru *Perivoju od slave* zbog jake vizualizacije predstavljale su idealan materijal za lutkarsko uprizorenje (R.G., 1997).

Pismo redatelja Tomislava Durbešića, koje smo pronašli u arhivu Kazališta lutaka u Zadru, a napisano je povodom premijere predstave

---

nastao je koncem 15. stoljeća), zatim je koristio i dva dubrovačka teksta: *Od porojenja Jesusova* Mavra Vetranovića i *Porojenje gospodinovo* Antuna Gledevića iz 17. stoljeća. Služio se i starim tekstom *Tractus steleae* iz 11. stoljeća zagrebačkim kodeksom, kojega je provenijencija francuska, a koji im je bio potreban za književnu podlogu trećeg dijela *Božićnog triptiha*. Paljetak je božićnu temu koju čine: navještenje, rođenje i Tri kralja, želio vratiti u njezino stvarno polazište – lutkarstvo. Poznato je da u crkvi postoje jaslice na Božić, mala nepokretna kazališta lutaka, od vremena kada ih je sv. Franjo izmislio.

¹⁶ Ideja o postavljanju Zoranićevih *Planina*, ali u režiji Luke Paljetka postoji odavno. Naime, savjet Narodnog kazališta dogovarao je s Lukom Paljetkom multimedijalnu scensku izvedbu *Planine* u kojoj bi u najvećem dijelu sudjelovale lutke.

Stjepan, posljednji kralj bosanski, najbolje govori o kontekstu i pobudama zadarskih lutkara da na scenu postave zaboravljenu tragediju Mirka Bogovića. Durbešić je literarni predložak doživio kao *metaforu ovog našeg vremena*. (Stupin, 1993) Predstava se odlikuje nedovršenosti kojoj su se i glumci prilagodili tako da su mozaičko interpretirali dijaloge, a vrhunac nedovršenosti je kraj predstave kada su glumci skinuli maske, otkrili identitet iza lutke i rekli da se uprizorenje prekida. Da bi predstavu približio lutkarskom izrazu, Durbešić je uveo likove Gavrana i Crnog Clowna. Gavran je gotovo grakćući otkrivao istinu koju naposljetku znaju samo luđaci i djeca, a Crni Clown povezuje ovaj svijeta s onim podzemnim. Njihovu vezu Durbešić je tumačio odnosom Istoka i Zapada.

U zaključku spominjemo zanimljivost da smo u arhivu Kazališta lutaka u Zadru pronašli mnogo tekstova koji nikada i nigdje nisu bili izvođeni. Nameće nam se zaključak da su mnogi autori upravo u Zadarskom kazalištu lutaka promovirali svoje napisane tekstove jer je Zadar bio otvoren za predstavljanje različitih poetika. Prelistavajući kritičke napise iz tiska možemo zaključiti da neke predstave nisu bile dobro primljene, a danas mislimo da su samo bile preuranjene.

Izvođenjem tekstova iz starije hrvatske književnosti na sceni Kazališta lutaka u Zadru pokolebano je tradicionalno shvaćanja lutkarstva koje je bilo namijenjeno samo dječjoj publici. Nije slučajno da su autori za uprizorenje djela iz starije hrvatske književnosti posegli za lutkarskim inscenacijama: fantastični svjetovi ili groteskni likovi mogu se najlakše lutkarski predstaviti. Zadarski lutkari ukazali su na mogućnost drugačijeg lutkarskog izraza.

LITERATURA

Knjige i časopisi

- Bogner, Šaban, A. (1998), "Književnik u lutkarstvu, Vojmil Rabadan", *Lutka*, 4/6
- Čečuk, M. (1981), *Lutkari i lutke*, Sarajevo: Zajednica profesionalnih pozorišta Bosne i Hercegovine.
- Čečuk, M. (1972), "Dvije lutkarske smotre", *Umjetnost i dijete*, 3/16-17.
- Fabrio, N. (1979), "Igrokazi Vladimira Nazora", u: *Nazorovo stvaralaštvo za djecu*, Zagreb: Školska knjiga.
- Jolles, A. (2000), *Jednostavni oblice*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Jurkowski, H. (2005), *Povijest europskog lutkarstva I. dio Od začetaka do kraja 19. stoljeća*, prijevod Ksenija Horvat, Zagreb: MČUK.
- Maroević, T. (1993), *Marko Marulić, Pisni razlike*, Split: Književni krug.

- Paitoni, B. (1964), Kazalište lutaka u Zadru. U: ravlić, J. (ur.), *Zbornik Zadar*, Zadar.
- Seferović, A. (2001), *Kositreni vojnici hrvatskog lutkarstva*, Zadar: Kazalište lutaka Zadar.
- Seferović, A. (1997), *Lutkari svete Margarite*, Zadar: Kazalište lutaka Zadar.
- Vigato, T. (2002), "Srednjovjekovna drama Muke svete Margarite u izvođenju Kazališta lutaka u Zadru", *Zborniku radova sa stručnog skupa Živa baštine*, Zadar
- Zalar, I. (1979) *Nazorovo stvaralaštvo za djecu*, Zagreb: Školska knjiga.

Novine

- Bašić, S. "O Teslinom gusku i mačku", *Slobodna Dalmacija*, br. 11667. 16. 10. 1982.
- Dobra, R. (bez naslova) *Narodni list*, br. 637. 5. 2 1963.
- Dobra, R. "Neinventivna izvedba", *Slobodna Dalmacija*, br. 12033. 28. 12. 1983.
- G. B. "Realno i alegorijsko putovanje od sv. Donata do Perivoja kraljice Jelene", *Zadarski list*, br. 138. 19. 6. 1997.
- M.M., "Zoranićeve Planine u režiji Luke Paljetka", *Narodni list*, br. 1712. 10. 5. 1983.
- N. D. "Bajka o priči", *Narodni list*, br. 966. 20. 4. 1970.
- mn, "Nedorečena predstava", *Narodni list*, br. 408. 9. 5. 1959.
- Paitoni, B. "Kazalište lutaka na kraju šeste sezone", *Narodni list*, br. 309. 30. 6. 1957. a
- Paitoni, B. "Kraljica lutaka - nova premijere u kazalištu lutaka", *Narodni list*, br. 293. 12. 2. 1957. b
- Petričić, M. "Novo na lutarskoj sceni Zadra", *Narodni list*, br. 303. 15. 3. 1957.
- Stupin, T. "Tragedija zadarskih lutkara", *Novi list*, br. 129. 15. 5. 1993.

THE PRESENCE OF CROATIAN AUTHORS IN THE REPERTOIRE OF THE ZADAR PUPPET THEATER

ABSTRACT

The fifty-year activities of the Zadar Puppet Theater started with the work of the actor and director Mile Gatara who created a recognizable puppetry style staging Croatian authors, mostly Vladimir Nazor, Vojmil Rabadan, Mladen Širola and Željko Hell.

Abandoning the poetics of imitating the puppet theater, new authors and novel puppetry esthetics were established in the Zadar Puppet Theater. The authoress of this paper singles out Luka Paljetak whose works steered away from naive stories exclusively intended for children, making puppetry popular among the adult audience. The main puppetry marks of the novel puppetry esthetics created in the Zadar Puppet Theater were rhythmic motion and music, while speech, otherwise a dominant mark of the actor theater, was less pronounced.

*The authoress finds puppetry marks in the older Croatian literature texts which had been staged as puppet plays, addressing the issue of why it was in Zadar that the puppet plays *Muke svete Margarite*, *Judita* and *Planine* had been staged.*

Key words: *Croatian authors, Zadar Puppet Theatre, puppet symbols, movement, repertoire*